

Բ Ա Ն Ա Ս Է Ր

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

Ե ՏԱՐԻ 1903	Տարեկան՝ 15 ֆր. = 6 ռբլ. = 3 դոլար :	ՓԵՏՐՈՒԱՐ ԹԻԻ 2
----------------	---	-------------------

Լ Ա Յ Ք Ս. Գ Ր Ա Յ Ս Ե Ջ

(Շար.)

Անգամ մը հաստատելէն ետքը՝ թէ Փոխգիտոյ «Ասքանազեանք» յուսնական ծագումն ունին, կը դառնանք քննել՝ թէ ինչո՞ւ չենք կրնար ընդունիլ որ Ս. Գրոց «Ասքանազեանքը» նոյն ըլլան Փոխգիտոյ եւ Բիւթանիոյ «Ասքանազեանք» հետ, եւ ո՞ւր կրնանք կամ պէտք ենք փընտռել զանոնք :

Եթէ ուշագրութեամբ դիտենք Երեմիայի երայական բնագրին վերը մէջ բերուած հատուածն՝ «Թագաւորութիւնս Արարատայ, Միննուոյ եւ Ասքանազայ» — պիտի նկատենք թէ երեք երկրի եւ Թագաւորութեանց խօսք կայ, որոնց երկուքն արդէն իրարու սահմանակից են, ըստ բեւեռագիր յիշատակարանաց՝ Ուրարտու լինելով Մաննաի հիւսիսային սահմանին վրայ, արդ այս երեք երկրներուն իրարու հետ միասին յիշուելէն կրնանք հետեւցընել՝ թէ «Ասքանազեանք» եւս սահմանակից պէտք են ըլլալ միւս երկուքին, մանաւանդ թէ Արարատ եւ Միննի գտնուելով Փոքր-Ասիոյ արեւելեան հիւսիսային կողմն՝ անկարելի է որ Ասքանազ ալ հեռու ըլլայ անոնցմէ, եւ այն՝ փարսախներո՞վ հեռու, մինչեւ Փոքր-Ասիոյ արեւմտեան ծայրն, ի Բիւթանիա. ասկառ ո՛չ միայն պատմական-աշխարհագրական իտղոր սխալներու կարգէն է, այլ եւ տրամաբանութեան հակառակ, Այս մասին մեզ առաջնորդ կ'ըլլան դարձեալ բեւեռածեւ արձանագրութիւնք. զի Ասորեստանի Թագաւորներէն Աշուր-ախ-իզդրին (= Ասորդան, 681—668 նախ քան զԳ.) մէկ արձանագրութենէն կը տեղեկանանք՝ թէ այս Թագաւորն իւր երկրորդ արշաւանաց ժամանակ (678) Տոսպը զբաւեւէն եւ Կիմմերեաններն յաղթելէն յետոյ եկաւ Մաննացւոց վրայ, որոնց՝ թէեւ օգնութեան հասաւ Աշուղայի երկրէն Իշպակայան, սակայն իր զէնքերուն զօրութեամբը խորտակեց ամէնն ալ (1), Այստեղ յիշուած երկիրն Աշգուզա՝ ուրիշ օրի-

սխալ ձեւերն . Հայն ալ այս վերջին ուղղագրութեան հետեւելով՝ ըրած է «Թորգոմ» : Թէ «Տուն Թորգոմայ» Հայաստան չի նշանակեր , տարակրոյս չկայ միզ համար . վասն զի բնականաբար թուղզարխնու քաղաքն , որ նոյն է Ս . Գրոց Թոգարմահ անուան հետ , կապագովկիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջտեղը կրնայ . — անշու թուղ-գա-րիւ-մու շա պա-առ մա՛քու Թա-քա-լի = «Թուղգարիմու քաղաքն՝ որ Թաքալի երկրին սահմանին (վրայ է 1)» : Թաքալի երկրին՝ ըստ Ն . Երազէրի քննութեան՝ կապագովկիան է (2) . այսպէս եւ ծանօթ աշխարհագէտ Կրպերտի եւ Դիլլմանի կարծեօք՝ Թոգարմահ կը դառնուէր Հայաստանի հարաւային – արեւմտակողմն (3) : Ուստի «Թորգոմ , Թորգոմեան» եւ այլն՝ կապ չունին Հայոց հետ . ինչպէս կապ չունէր «Ասքանազ» : Իսկ Վրաց այն աւանդութիւնը՝ թէ իրենց նախահայրն կը կոչուէր «Թարգամոս» , Հայոց հետեւողութեամբ չի նուաժ պատմական կեղծիք մըն է :

Կ . Յ . ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

Ա.ԶԴ.

Հմուտ բանասիրիւ՝ Կ . Յ . Բասմաջեանի յօդուածին մի քանի կէտերուն վրայ բանասիրի մը ըրած յաջորդ ինչ ինչ դիտողութիւններն եւս կը գնինք , զորս փութացինք յղել վերոյիշեալ Յարգոյ Յօդուածագրին . եւ սա հաճութեամբ ընդունելով զանոնք , նոյն դիտողութեանց իւրաքանչիւր մասանց պատասխանեց , փափաքելով՝ որ թէ՛ դիտողութիւններն եւ թէ՛ իրեն տուած պատասխանները ի Բազմալիպի հրատարակուին , որպէս զի , եթէ եւ ա՛յլ բանասէրք ունենան առարկելու ինդիքներ վերոյիշեալ յօդուածին դէմ , առձեռն գտնեն իրենց դժուարութեանց պատասխանները : Արդ մինք յարգ . Յօդուածագրին փափաքը կատարելով՝ միանգամայն բանասիրաց ալ այս մասին մէջ ուսումնասիրելու հետաքրքրական նիւթ կը մատակարարենք . վասն զի Յօդուածագրին պատասխանները լի են հմտութեամբ , թէպէտեւ մենք եւս յամենայնի համամիտ չենք իրեն :

ԽՈՐԲԱԴՐ . (Բազմալէպի) *

(1) Արձանագրութիւն Սենեքերիբայ ի Կ . Պոլիս , տող 17–19 : Այս Սենեքերիբ անունն ալ՝ «Սենեքերիմ» ձեւով , սխալ ընթերցման արդիւնք է . վասն զի եւրոպական բնագիրն ունի՝ ԸԻՐՈՅՈ (Սանիտերիբ) , ճիշտ ինչպէս կը կարդաւք բնւեռաձեւ արձանագրութեանց մէջ՝ Սին-ախ-երիբ . Արդ բացարձակապէս յոյնը կա՛մ սխալ կարդացած է , կամ սխալ գրչագրի մը հետեւած , որ յառաջ եկած է վերջին Ը (բէք) տառին՝ Ծ (միւն) տառին հետ ունեցած փոքր ինչ նմանութենէն , որով եւ յոյնը գրած է Σενναχριβ . իսկ ուրիշ մատենագիրք ճշտիւ կը գնին Σενναχριβος (Յովսեփոս) եւ Σαναχριβος (Հերոդոտոս) :

(2) Keilinschriften und Geschichtsforschung . Giessen 1878 , էջ . 157 :

(3) Delitzsch , Wo lag das Paradies ? Leipzig 1884 , էջ 246 :

* Այս ակնարկուած դիտողութիւններն եւ իմ պատասխաններս կը հրատարակուին ուրիշ անգամ :

Կ . Յ . Բ .